

D.M. Proektor: *Fašizmus: put agresie i gibeli*, Nauka, Moskva 1985, 542 stran

Problematika německého fašismu, jeho kořenů, charakteru, agresivní války, kterou rozpoutal atd. byla námětem nesčetných prací z pera řady autorů z oblasti společenských věd. Její zkoumání neztrácí však více než 40 let po ukončení II. světové války na svojí aktuálnosti a je třeba jen vítat zejména syntetizující monografie, jakou je právě recenzovaná kniha.

V jejím úvodu si autor logicky položil otázku po původu nacismu. Nalézá jej nikoli až ve výsledcích I. světové války, nýbrž již v jejich závěrečných fázích, kdy došlo ke krajnímu vyčerpání Německa a v zápětí na to zbídačení širokých vrstev obyvatelstva po kapitulaci. Rozčarování z porážky, podmínky Versaillské smlouvy apod. vyvolaly jak známo silné nacionalistické reakční hnutí, jehož součástí bylo nakonec i založení NSDAP, do jejíhož čela se záhy dostal A.Hitler. D.Proektor správně dovozuje, že vedle objektivních podmínek musel mít tento "génus zla" i jisté specifické vlastnosti, které ho předurčily k tomu, aby se stal "vůdcem národa". Vrací se přitom hlouběji do historie Německa konce 19. a počátku 20. století, aby objasnil, proč právě zde byla živná půda pro šovinismus, agresivní politiku, antisemitismus a další hesla, která se později stala i součástí nacistické propagandy.

V další části přechází ke zkoumání vývoje Německa ve 20. letech, kdy mu zejména americká a anglická pomoc pomohla opět na nohy a postupně z něho učinila důležitého činitele evropské zahraniční politiky. Zároveň sleduje vzestup Hitlera, jehož pozice se výrazně upevnily v letech velké hospodářské krize. V této souvislosti je podtržen fakt, že právě nyní došlo k těsnému sejití NSDAP se špičkami průmyslových a finančních kruhů Německa, obávajících se růstu revolučních nálad. Postupně se vytvořila situace, kdy mohli nacisté tzv. legální cestou převzít moc (leden 1933). V zápětí došlo k událostem kolem požáru říšského sněmu, zatýkání komunistů a dalších levicových činitelů, byly zákonem zakázány veškeré politické strany s výjimkou nacistické, ustavily se typické teroristické formy výkonu moci režimu jako gestapo a koncentrační tábory.

V oblasti zahraniční politiky předstíral Hitler, že má zájem na udržení míru, ve skutečnosti ovšem začal splétat svoji koncepci ovládnutí světa, přičemž počítal se spojenectvím s Anglií, kde část konzervativních kruhů byla těmito představám nakloněna. Podařilo se mu navázat i kontakty s Mussolinim, které se nakonec staly základem osy Berlín - Řím.

Pokud šlo o evropskou politiku vůbec, konstatuje autor známý fakt, že západní mocnosti, v první řadě Anglie, projevovaly velkou ústupnost před agresivními akcemi Hitlera (konkrétním projevem toho bylo např. vstup wehrmachtu do rýnské zóny v březnu 1936, účast Německa ve španělské občanské válce), což samozřejmě jen podporovalo jeho záměry.

Jako typický příklad důsledků této politiky je uveden nejprve anšlus Rakouska a zvláště detailně pak události na podzim 1938, které vyvrcholily Mnichovem. Sledován je dále vývoj uvnitř Německa, které se nejen materiálně, ale i psychologicky připravovalo na válku. V této souvislosti je upozorněno i na upevňování jeho spojeneckých svazků zejména na Balkáně a objasněny příčiny, jež vedly v létě 1939 Sovětský svaz k podpisu smlouvy o neútočení s Německem.

Podrobně je analyzována situace v týdnech před napadením Polska, v níž se opětovně projevovala snaha Velké Británie a Francie usmířit Hitlera i za cenu nových ústupků. Následovaly známé události z 1. září 1939 a po nich i tzv. podivná válka na západě, záhy vystřídaná válkou skutečnou, během níž Německo bleskově obsadilo v průběhu roku 1940 prakticky celou západní Evropu.

Hlavní cíl měl ovšem Hitler v této době ještě před sebou: Sovětský svaz. Čtenářsky i badatelsky jsou zajímavé ty pasáže, v nichž je rozebrána příprava nejen vojenských operací, ale též záměry, které měli nacističtí předáci s využitím sovětského přírodního bohatství a nelidské plány na likvidaci tzv. méněcenných lidí. S tím souvisela i velká diplomatická aktivita Německa směřující k upevnění spojeneckých svazků jak v Evropě (Itálie, Finsko, balkánské státy), tak Asii (Japonsko).

Některé nové pohledy přináší i líčení příprav známého plánu Barbarossa. Autor totiž mezi jinými seznamuje s činností nacistické výzvědné služby, názory vojenských odborníků na úroveň ozbrojených sil Sovětského svazu, pohyby wehrmachtu v týdnech před útokem apod.

Nejpodstatnější část knihy je věnována období Velké vlastenecké války. Na průběhu bojových operací, kterou jsou sledovány nejen z hlediska globálních pohledů, ale i epizodických příběhů, přibližuje D.Proektor hrdinný zápas sovětského lidu s agresorem.

Pominuta není ani oblast zahraničně politická, zejména krystalizace bloku protihitlerovské koalice. Zdůrazněn je význam porážky německých vojsk v bitvě pod Moskvou a zvláště pak u Stalingradu na počátku roku 1943, jež předznamenala rozhodující obrát ve válce. Správně je zde připomenuto, že i v Německu začali nyní mnozí postupně chápat, co mohou očekávat od stávajícího režimu.

Za této situace začal Hitler vystupovat jakožto "ochránce Evropy", ovšem rostoucí hnutí odporu v okupovaných i spojeneckých zemích jasně dokumentovalo, že jejich národy nechtěly tuto "historickou misi" přijmout. Porážky německých vojsk na východě i Africe jen podporovaly růst odboje.

Hnutí odporu sílilo i v samotném Německu. Autor zvláště vzpomíná neúspěšný pokus o atentát na Hitlera v červenci 1944. V průběhu tohoto roku byla nacistická vojska postupně vytlačována z Balkánu, ustupovala též na západě.

V poslední kapitole je sledováno finále války, rozklad Německa a jeho armády, který vyvrcholil podpisem kapitulčního aktu 8. května 1945.

Recenzovaná monografie nepochybně obohacuje literaturu popisující vývoj a porážku německého fašismu. Autorovi se totiž podařilo vystihnout onu linii, kterou sledoval, totiž zákonitosti historického vývoje, který se začal odvíjet od závěrečných etap I. světové války a nutně vedl k válce druhé. Postřehl přitom nejen objektivní procesy, ale i význam a roli jednotlivých osobností, které v tomto období působily.

Knihy je samozřejmě v první řadě prací historickou. Řadou svých konkrétních faktů a množstvím materiálů může však být i cenným podkladem pro zkoumání právněhistorická.

Pavel Mates